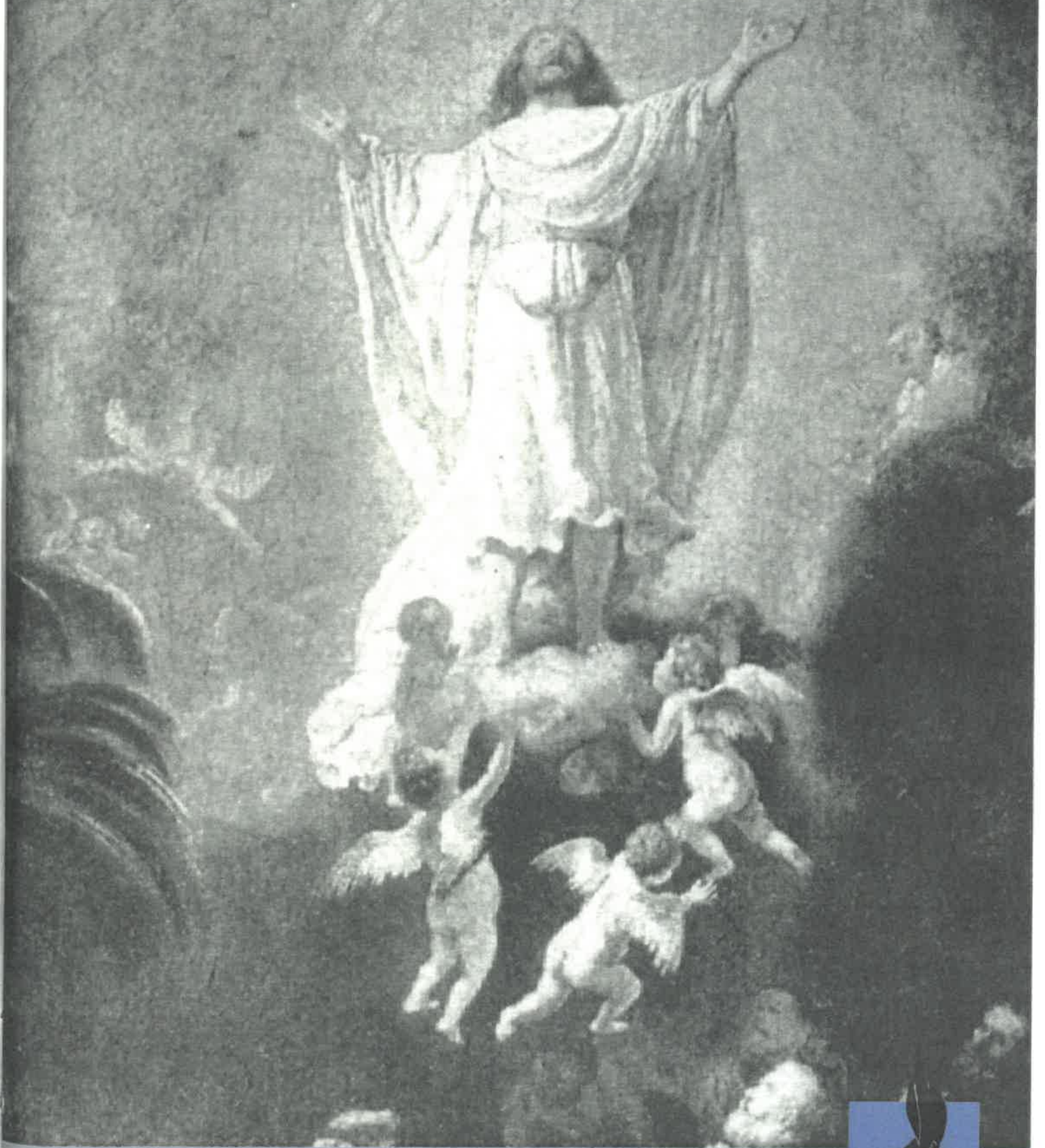

Kirkens UNDERVISNING

2
1996

TEMA: *Det evige liv*

INDHOLD

Dom

– i biblen, i sakramenterne og i dag

Af Anita Torp Nielsen

3

Samhørighedens øjeblikke

Om det evige liv i dødens ritual – begravelsen

Af Cecilie Rubow

8

Teser om det evige liv

Af Henning Nørhøj

12

Nyt fra Folkekirkens Pædagogiske Institut

13

Længsel efter det evige

Præsentation af en ny salme

Af Leif Rasmussen

14

Opdragelse til ansvar

– om udfordringen til kirkelige og folkelige kredse

Af Henning Fogde

17

Bøger og materialer

22

Forsideillustration: Kristi Himmelfart, Rembrandt, 1636. München, Alte Pinakothek.

Det evige liv

bidragene til dette nummer beskæftiger sig med det evige liv. Det var for næsten 50 år siden, at der i Danmark udbrød en vældig strid om det evige liv. Det var Århus-professoren P.G. Lindhardt, der havde holdt et foredrag i Askov om emnet, et foredrag, der med eet vakte en vældig debat og gjorde P.G. Lindhardt til en folkelig berømt.

På mange måder beroede denne strid på en misforståelse: Mange havde nemlig forstået Lindhardt sådan, at han ville afskaffe eller benægte enhver tale om det evige liv eller et liv efter døden. Det var både tilhængere og modstandere, der ofte forstod ham sådan – som om kristendommen kun havde noget at gøre med livet før døden, livet her og nu.

Men en sådan her-og-nu-teologi, der måske var karakteristisk for 60'ernes teologi, gør kristendommen plat og banal. Og det var heller ikke P.G. Lindhardts mening dengang: Han ville ikke afskaffe det evige liv, men nå frem til en mere ærlig, redelig og sandfærdig måde at tale om det på. Han ville have taget alvorligt, at det evige liv er Guds værk og ikke menneskers, at det derfor er andet og mere end bare en fortsættelse af livet her, og at der ikke er noget menneske der har krav på evigt liv.

Det er nok rigtigt, at vi i dag har større frimodighed til at tale om det evige liv, har lettere ved at identificere os med de bibelske billeder og det bibelske sprog. Måske skyldes det blandt andet, at vores liv, vores forventninger til livet i dag er mindre banale end de var i 60'ernes velfærdssamfund, hvor også

teologien og forkyndelsen kunne være smittet af overfladiske lykkeforestillinger om det nemme liv. Det evige liv har – deri havde Lindhardt ret – noget med oprigtighed at gøre, noget med at tage sit liv alvorligt. Kierkegaard har engang formuleret det i en opbyggelig tale. Talen om det evige liv, siger han, er ikke kun et glædeligt budskab, ikke noget i retning af, at det bare bliver ved. Det er også et alvorligt og krævende budskab, når vi siger „af døden skal du igen opstå“ over en af vore døde. For hvad betyder det i grunden? Det betyder: „Du skal ikke have lov til at forputte dig i graven og lade som ingenting“. Dit liv har evig betydning – og uden denne evige betydning bliver det plat og banalt.

Bidragene til dette nummer afspejler både glæden og alvoren i forestillingen om det evige liv, både gaven og ansvaret, der følger deraf. ●

Af Eberhard Harbsmeier

Dom

– i biblen, i sakramenterne og i dag

I denne artikel indleder sognepræst Anita Torp Nielsen med en genfortælling af frelseshistorien fra syndefaldet til genløsningen i Kristus. I det følgende bruges den mytologiske genfortælling af bibelhistorien til at udfolde domstanken i henholdsvis Gammel og Ny Testamente.

Af Anita Torp Nielsen

Det fortælles, at Gud engang blev meget træt af menneskene. Han blev træt af deres selvoptagethed, af deres evige optagethed af, om det nu lige passede dem at gøre dette eller hint, han blev træt af, at de mere og mere blev optagede af sig selv og deres egen magelighed, istedet for at se verdens skønhed og livets overdådighed, sådan som han havde forestillet sig, da han skabte verden og gav den til sit menneske.

Der var faktisk kun een, syntes Gud, som havde den rette indstilling til livets virkelige betydning, nemlig at leve og takke Gud for livets gave. Og det var Noah. Og Gud spekulerede over sagen. Og han huskede, at han, dengang han skabte verden, havde skabt den ved at drive vandene tilbage – ved at drive urhavet tilbage, så der blev en levende verden, hvor mennesket kunne leve.

Altså vand – tænkte Gud – vand, som er til liv, når det kommer i gode mængder, men som er til død, hvis der ikke er andet. Og det regnede og det regnede. Noah byggede sin ark, og han befolkede den med et par af alle dyr på jorden. Og verden gik til i vand. Og Noahs ark rullede rundt på bølgerne. Og Noah tænkte om det dog kunne blive ved med at gå, for de manglede snart mad. Noah sendte raven af sted, men den kom tilbage med uforrettet sag. Dagene gik, og så sendte Noah en due af sted. Og da den kom tilbage, da havde den i sit næb en lille oliegren. Og da vidste Noah, at Gud ikke mere var vred, men at han atter havde skabt en verden, hvor han havde drevet vandene tilbage, så der blev en verden,

hvor menneskene kunne leve. Og atter gik der mange Herrens år. Og hvis Gud havde troet, at hans mennesker blev anderledes, så tog han fejl. De blev ved med at glemme Gud og tænke mere på sig selv end på hinanden og Gud. Og når mennesker gør det, så ødelægger de den gode verden og gør den til et ensomt og ondt sted.

Men så tænkte Gud sig atter om. Og han tænkte: Jeg kan jo ikke blive ved med at drukne dem i vandet. Jeg kan da ikke blive ved med at sende død over dem. Men hvordan skal jeg så gøre dem begribeligt, at de er min kærlighed, og at det eneste jeg ønsker, det er, at de glæder sig over livet. Og vandet, nej, jeg lovede dem jo dengang med Noah, at min regnbue for altid skulle være tegnet på, at jeg ikke ville gribe til den slags igen. Jeg må derned selv, tænkte Gud, jeg må vise dem min kærlighed på en sådan måde, at de ikke er i tvivl, men så de fatter det. Jeg vil være som een af dem – og alligevel mig selv.

Og så blev det jul. Og det fattede menneskene jo heller ikke så meget af, for det lignede netop dem selv. Barnet. Og menneskene har altid haft en særlig trang til at gøre Gud til noget særligt, som i hvert tilfælde ikke ligner dem selv, men som er noget ophøjet og fremmed og utilnærmeligt, som kun ganske få kan komme til at ligne.

Men børn vokser jo, og det julebarn også. Han blev en voksen mand. Og nogle var der, som fandt ud af – hvor fremmed det end var – at dette barn – denne mand, var Guds søn.

På den tid, hvor han levede var der mange, der havde det lidt lige-

som i Noahs dage. De var bange for, at Gud igen ville blive træt af sine mennesker og måske sende endnu en vandflod eller noget andet, som ville ødelægge verden. Og een af dem hed Johannes – man kaldte ham også døberen, fordi han døbte en hel del mennesker, som var blevet lige så bange, som ham selv for Guds vrede. Han døbte dem med vand i Jordanfloden og sagde til dem, at de skulle tænke på Gud og følge hans bud. Han var temmelig skrap og han kaldte dem øgleunger og satans yngel.

Johannes havde hørt om Jesus, han havde endda fundet ud af, at Jesus vel nok var Guds søn, selvom han godt kunne komme lidt i tvivl ind imellem. Det er jo ret mennesskeligt. Det er han, vi hører om, at Jesus møder ved Jordanfloden.

Men Johannes vil ikke sådan lige døbe Jesus. Det er for meget af det gode. At døbe Gud selv. At døbe den eneste, som ikke havde brug for Johannes' dåb. Johannes havde det nemlig ligesom mange af os. Gud skal være anderledes. Og frem for alt er det næsten pinligt, hvis Gud ikke gør sig forskellig fra os. For man kan da ikke tilbede og ære en, som er ligesom den, vi sidder ved siden af eller lever sammen med. Hvor bliver Gud af, hvis han er så solidarisk.

Så Johannes sagde først nej. Men han kendte jo heller ikke Gud helt, som ingen af os gør det. Og han kunne ikke fatte, at Gud både kunne være som os – bare for at vi skulle forstå hans kærlighed – og så samtidig helt anderledes. Men Gud havde nu planlagt det bedre, end Johannes troede. For Gud huskede vandet, han havde sendt til død for

menneskene. Gud huskede, at han ved vandet havde ødelagt livet og det menneske, han havde skabt i singlæde. Og Gud huskede, at mennesket ikke fatter ham fra først til sidst – og frem for alt huskede Gud sin kærlighed.

Og derfor fik Johannes ikke lov til at undgå at døbe Jesus. For Gud havde besluttet sig for at gå ind i det vand, som han selv havde brugt til død. Han besluttede sig for at gå ned i vandet – for at gå til og dø og lide som hans menneske havde lidt og altid vil lide. Han tænkte, jeg må gå hele vejen for dem. Jeg er nødt til at være hos dem i alle livets forhold. Ellers fatter de ikke min kærligheds dybde og uendelighed. Jeg må gå med ned i døden og

intetheden, for kun jeg kan atter frembringe en verden, hvor de kan leve. Og når jeg har gjort det, så er dåben ikke mere menneskers dåb med vand, men livets dåb med min helligånd, som er min kærlighed til menneskene og til verden.

Dåben skal være mit tegn på liv – både i min skabte verden og i den verden, som de intet kender til. Men kender de min kærlighed, ved de, at håbet taler sandt. Og så er de aldrig alene.

Og Gud tænkte på Noah, og Gud tænkte på regnbuen – og Gud tænkte på sin kærlighed, og så åbnede han himlen – han kunne slet ikke lade være – og han talte, selvom han havde forestillet sig, at han skulle tie stille. Men nej, med him-

len åben sagde han: Dette er min søn, i ham har jeg velbehag. Og duen fik igen lov til at være Guds sendebud om livet, som bliver til bag enhver sorg, enhver angst, smerte og død. Duen skabte forbindelse mellem Guds vrede, Guds nåde og Guds kærlighed. For duen fik lov til at være Guds hellige ånd, som altid sender besked om Guds kærlighed, som faktisk er det samme.

Og så lænede Gud sig tilbage og tænkte: Tydeligere kan jeg ikke gøre det for dem – og større kærlighed kan jeg ikke give dem. Fra nu af må de vide, at min hellige ånd siger til dem: Du er mit barn – i dig har jeg velbehag, fordi du er min kærlighed."

Dom i frelseshistorisk sammenhæng

Som myten – eller den mytologiske samfortælling – ovenfor vil vise, så optræder den åbenbarede Gud i den historie, som Gud og menneske deler. Den beretning er en frelseshistorie, som strækker sig fra syndefaldet til genløsningen i Kristus.

Med Kristus bliver Gud så at sige fortolket i menneskemund, så vi får en mulighed for at fatte, hvad Gud vil, fordi vi tiltales på vores eget livs betingelser. I Det gamle Testamente (1. Mos. kap. 3 v. 19) fastslås det, at dommen over mennesket bliver afsagt p.g.a. menneskets ulydighed, og at ulydigheden er, at det vil være sin egen Gud og selv have magten over verden. Døden bliver dommens endelige udtryk. Livet får en begrænsning, som er sat af menneskets egenrådhed.

Senere i Det gamle Testamente hører vi, hvordan Gud herefter slutter en pagt med sit folk. På Sinai bjerg stadfæster han pagten, som han havde lovet Abraham, og stadfæster den ved at give Moses lovens to tavler. (1. Mos. kap. 15 og 2. Mos. kap. 20).

I Det gamle Testamente møder vi domstanken på to måder. Dels er der tale om den dom, der fældes over Israels fjender, d.v.s. Gud kommer sit lovlydige folk til undsætning. Men der er også tale om Guds dom over israelitterne selv, den dom, der fældes p.g.a. folkets ulydighed mod den lov, som er grundlaget for pagten.

I Det nye Testamente ændrer domstanken sig selvsagt, idet Gud gennem Jesus opretter en ny pagt

– ikke blot med det jødiske folk – men med hele sin skabning. Og da Jesus af Nazareth er den åbenbarede Gud, så bliver domstanken nært knyttet til troen på Kristus som den levende Guds søn. (Math. 16,13-20). Forkyndelsen af evangeliet til tro eller forkastelse bliver ensbetydende med dommen. For i Kristus er den troende gået fra døden til livet. (2. Kor. 5,7). I troen er mennesket frelst, fordi det har grebet Guds mulighed for at undgå dommen.

I Matheusevangeliet kan man læse en opfattelse af dommen som futurisk, som en dom, der ligger ved tidens ende, hvor herren kommer tilbage for at sætte skel mellem gode og onde. Og Matheus er tættere på den jødiske tradition – modsat Johannes, som opfatter dommen præsentisk (Johs. 3,17 og 5,24). I troen på Kristus som den opstandne, er dommen afsagt – eller afværget.

Domstanken i sakramenterne: Om dåb

Jeg finder det vanskeligt at tale om dom uden om kirkens sakramentsforståelse. Fordi den frelseshistoriske sammenhæng synliggøres og gentages i kirkens sakramenter. Sakramenterne er troens billedtale. I den gentagne handling fastholdes frelseshistorien og dens betydning. Med tilbageblik på den mytologiske sammenstilling mellem dødens vand eller dommens vand og til livets vand eller dåbens vand, kan en moderne dåbssalme – (Sov, du lille... nr. 856 i det grå tillæg) komme til orde med samme tanke, idet det her – i vers 2 – hedder:

*Gennem dødens dybe vand,
kommer du her til livets land,
druknet, død og stået op,
som en del af Kristi krop...*

Igen møder vi syndflodbilledet. I dåben drukner den gamle Adam og den nye Adam opstår til liv. Vandet er på een gang dom og genløsning. Dommen afsiges – eller rettere – afløses i bekendelsen på Kristus som den levende Guds søn.

Om nadveren

Umiddelbart efter Math. 25, siger Jesus: Om to dage er det påske... Påsken som den række af begivenheder, der tilsammen fortæller om Guds kamp med sig selv. En kamp, der har det at genforene mennesket med skaberen. I salme 229 i D.D.S. udtrykkes det i vers 4 på følgende måde:

*Ej mer du gruer for dommedag,
du ved, din dommer har ført din
sag,
og fra sig selv den vundet.*

I påsken fører Jesus den endegyldige kamp mod den død, som var dommen over mennesket for dets ulydighed. Og vinder kampen ved selv at gå ind som offer. Dødens virkelighed står fast som menneskelivets betingelse, men dødens evighedskaraktter ophæves i Kristi død og opstandelse.

Nadveren fortæller i billeder denne handling, dette offer: At Gud går ind i vores liv og i vores død, og i den handling fører han vores sag mod sig selv og vinder. Den frelseshistoriske sammenhæng er hermed fortalt til ende. Fra skabelse

til syndefald – over dom – til genløsning i Kristus.

Dom i dag

I de senere år har dom og domstanke fået nyt liv. Dels kan det ses i mange af de forskellige religiøse retninger, som under eet kaldes 'det nyreligiøse'. Her er domstanke oftest knyttet til forestillinger om reinkarnation, hvor dommen kommer til udtryk i det liv, som man genfødes til. Og dermed også – i en logisk fortsættelse af den tanke – at dommen er kommet til udtryk også i det liv, man lever nu. Godt eller dårligt, så er livet her og nu altid et resultat af en dom, der er afsagt i et tidligere liv.

Men domstanken er også langt tydeligere end før i bevægelser inden for Folkekirken. Her skal nævnes f.eks. den karismatiske bevægelse og Torontobevægelsen; hvor bekendelsen til Kristus ganske vist stadig er det synlige tegn på omvendelsen, men hvor den omvendelse *altid* følges af tegn. Det kan være helbredelser, at det går een bedre, at man bliver lykkeligere o.s.v. Men det ændrer ikke ved, at det også her bliver menneskets egen handling, der sætter Guds dom ud af kraft – så at sige. Der kræves en synlig, ydre hengivelse, for at Gud 'accepterer' det enkelte menneske som sit. Efter handling følger belønning. Det synes også gennemgående, at dommen ikke 'afløses' gennem sakramenterne, men gennem det enkelte menneskes egne gerninger.

Løsrevet fra kirkens sakramenter kan domstanke let blive vilkårlige, fordi dommen ikke mere

er Guds handling i kærlighed til mennesket, men menneskets egen handling i forhold til Gud. Tydeligst er dobbeltheden mellem Guds dom og menneskets dom beskrevet i Johs. Johansens salme: Dommer over levende og døde (Det grå tillæg nr. 827). I vers 2 hedder det:

*Iført dommerkappens dyre klæde
klædte vi vor næste i foragt,
slog ihjel hans mod og stjal hans
glæde,
klipped af Guds lov vor egen
pragt,
fremad mod dommedag må vi
nu vandre,
iført vore domme over andre.*

Tydeligere finder jeg ikke, at denne dobbelthed mellem Guds og menneskers dom kan udtrykkes.

Til Bibelarbejdet

Math. 25 er ikke een lang, ubrudt fortælling. Den falder i tre afdelinger: Lignelsen om brudejomfruerne, lignelsen om de betroede talenter og i Den store verdensdom.

I begge lignelser kan det være opklarende at se på, hvad der fremkalder dommen. Hvad er det, der så at sige fælder de skyldige – eller gør dem skyldige?

I lignelsen om brudejomfruerne er det uopmærksomheden. De fem taber interessen, eller taber modet, fordi det tager for lang tid.

De falder i søvn, da belønningen lader vente på sig. Deres skyld er altså utålmodigheden. De vil gerne være med, de vil gerne fejre og feste – men NU. De taber i ventetiden tålmodigheden og virkeligheden af syne.

I den anden lignelse ser problemstillingen lidt anderledes ud. Her møder vi en gruppe på tre, som har fået hver deres muligheder.

Deres talenter – i bogstaveligste betydning – er ikke lige store. Og dog har de hver for sig fået noget at forvalte. De bruger det forskelligt. Men deri ligger dommen ikke. Dommen viser sig at ligge i, om de har brugt deres talenter.

Dommen bliver nutid – præsens – ganske som vi så det hos Johannes.

Til samtale

Math. 25:

Af hvilken art er Guds dom? Er den her og nu – eller ved tidernes ende?

En samtale om Johs. Johansen: Dommer over levende og døde.

En samtale om Johannesevangeliets kap. 3, 16-17 og kap. 6,40. ●

Samhørighedens øjeblikke

Om det evige liv i dødens ritual – begravelsen

I den kristne kirke forkyndes troen og håbet på det evige liv. Derom er der ikke tvivl. Ordene står fast, men ikke hvad de betyder. Der begynder tvivlen og flertydigheden. Hvad dogmet lægger fast, springer op i tolkningen hos lærer og læg. I artiklen viser antropologen Cecilie Rubow på baggrund af sine undersøgelser af det folkekirkelige begravelsesritual, hvordan det evige liv lever i dødens ritual, begravelsen.

Af Cecilie Rubow

at sige ordentligt farvel; det er den vending danskere hyppigst bruger til at beskrive, hvad der foregår ved en begravelse. I dagligdagens sammenhænge er det at sige farvel en hilsen som i gensidighed peger med gode ønsker mod fremtiden, samtidigt med at den afslutter et samvær for en tid eller for altid mellem mindst to parter.

Ved en begravelse skal man sige "det sidste farvel" til et menneske, til et helt liv, som ikke mere kan svare: "ja, farvel, vi ses". Situationen er ganske anderledes end til daglig, så anderledes, at man faktisk heller ikke står og siger "farvel". Det ville virke meningsløst at sige det ud i den blå luft. Begravelsens farvel er helt særligt – en afsked, som ikke er sagt direkte, men handlet i en mere omfattende rituel sammenhæng.

Når man siger, at en begravelse er at sige farvel, bruger man altså begrebet "farvel" som en metafor, hentet fra den almindelige hverdag til at sige, at en begravelse er *ligesom* at sige farvel. Men deraf kommer ikke at begravelsens farvel nødvendigvis er en halv eller ufuldstændig udgave, tværtimod kan man ved en begravelse sige det mest eftertrykkelige og meningsfulde farvel, et *ordentligt* farvel, selvom det ikke har den almindelige gensidighed som forudsætning. Begravelsens farvel lever af en anden gensidighed, et nærvær, en samhørighed, der trodser dødens grænse. Lykkes det at sige ordentligt farvel, er bruddet mellem livet og døden overskredet, og da bærer begravelsen måske spor af det evige liv?

I afdødes ånd

Til daglig bruger vi også udtrykket "at sige *ordentligt* farvel", og mener vel ofte, at afskeden ikke blot skal markeres med et vink, et nik eller et "hej", men at man trykker hinanden i hånden, ser hinanden i øjnene og måske også omfavner hinanden. Gensidigheden skal være eftertrykkelig.

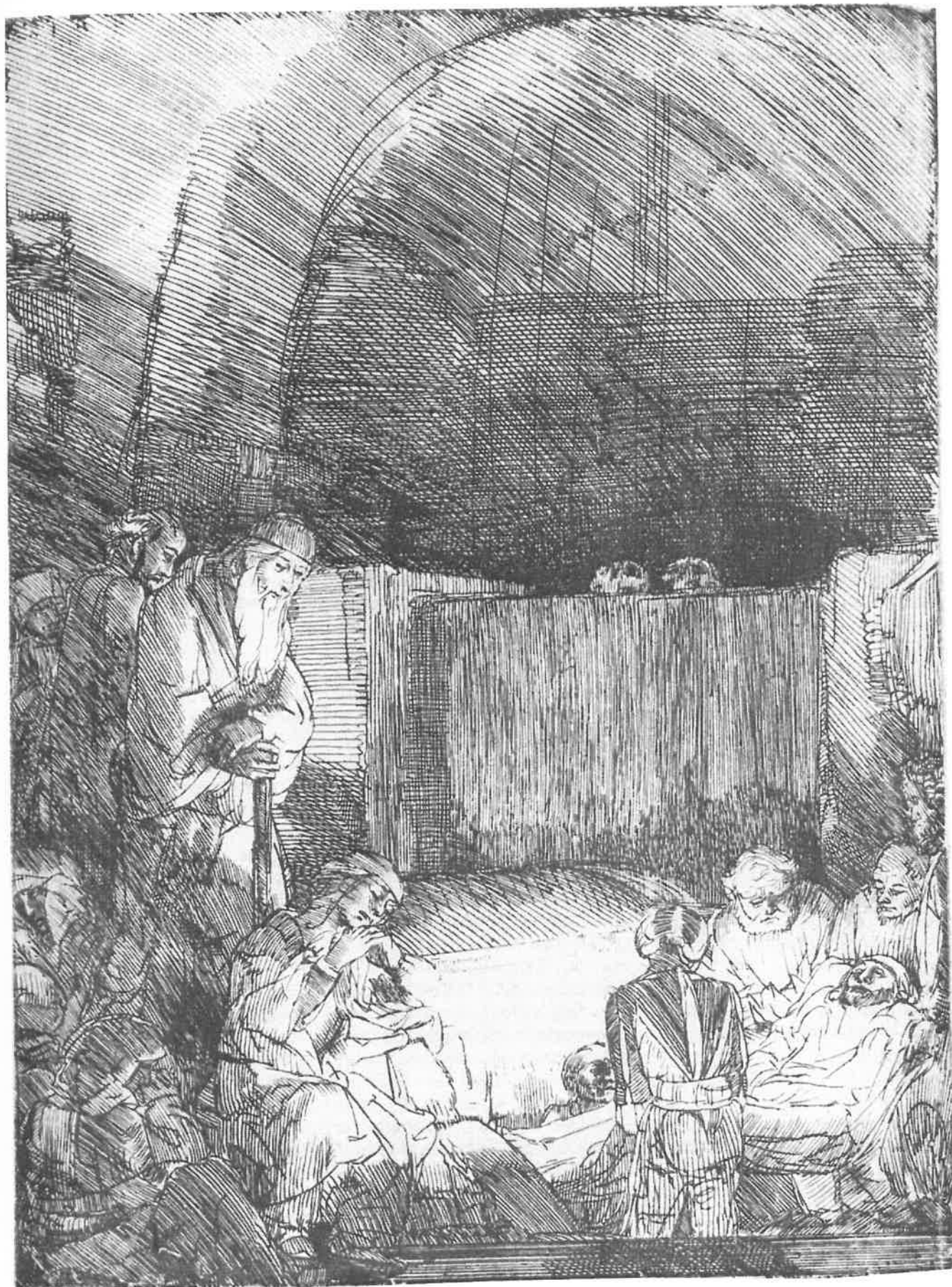
Det eftertrykkelige gælder også ved en begravelse, men ved en begravelse mangler muligheden for den ordentlige kropslige samtidighed. Kisten kommer imellem den afdøde og de efterladte, sådan som døden er kommet imellem dem. Her er det andre begreber, andre former for samtidighed, der formidler det ordentlige.

Det er ikke ualmindeligt at sige, at det vigtige ved en begravelse er, at den skal foregå i afdødes ånd. At man taler om "ånd" behøver ikke at bære religiøse betydninger, eller betyde andet i forbindelse med et dødt menneske, end hvis der var tale om et levende menneske. Når et eller andet sker i nogens "ånd", vil det almindeligvis blot sige, at det foregår i overensstemmelse med et menneskes ønske, vilje og måde at være på.

Ånd er et begreb, der i den sammenhæng sammenfatter det typiske i den måde et menneske tænker og handler på, uden at vi nødvendigvis er i stand til at karakterisere præcist hvordan. Det er en fornemmelsessag om et eller andet, en begivenhed eller en ting, passer til et menneske.

Ved en begravelse får begrebet "ånd" dog alligevel en særlig betydning, netop fordi det handler om et menneske der er dødt, men

Gravlæggelsen, Rembrandt, ca. 1658-69, British Museum.

som samtidigt er til stede i forsamlings midte, dog uden at være i stand til selv at gøre indvendinger, have indflydelse, svare igen.

Det er de nærmeste pårørende, oftest familien, der har ansvaret for, at en begravelse kommer til at foregå i afdødes ånd, og ofte er det set udefra meget små ting, der gør den enkelte begravelse personlig. Blomsterne, kisten og salmerne, der bliver sunget, ligner hinanden. De er variationer over de samme få temaer. Selv præsternes begravelsesprædikener ligner hinanden, uanset hvor personlige de end også er. Danskernes begravelsesritualer, i al fald de 93% af dem, der foregår i folkekirken, ligner i det hele taget hinanden meget, og dog er der ved hver begravelse et umiskendeligt personligt element, eller i al fald et ønske og en bestræbelse på at gøre den personlig.

I kirken eller kapellet er ikke bare den døde krop i kisten stedfortrædende for den levende person, de efterladte kendte. Hele gruppen af pårørende og deltagende i begravelsen er også med til at repræsentere det afdøde menneske, sådan som det var grundet i og skabt af de nære, personlige relationer. Lige præcis denne gruppe vil som oftest ikke mødes igen. De mødes kun i dette menneske og dets død – og med denne gruppes møde og opløsning sættes et punktum for mennesket i centrum.

Når begravelsen foregår i afdødes ånd, bliver den døde repræsenteret af både sin egen og de pårørendes stedfortrædende tilstedeværelse, og dermed er det udtalte, men handlede farvel ikke kun møntet på den afdøde. I fælleskab bliver der også sagt farvel til de efterladtes tidligere tilværelse med den afdøde. Deri ligger betydningen, når begravelsen tolkes som et overgangsritual.

Denne afdødes "sidste dag", (som man ofte siger, selvom den døde har været død i flere dage) kommer i stand af fælleskabet stadig lever, ikke bare i de sørgendes bevidsthed, men også på et handlingsplan. På den sidste dag er det stadig muligt at mødes i samme rum for derefter "at gå hver til sit". Der er tale om en overgang.

Det ordentlige ritual

Det er ritualers store styrke, at de ligner sig selv. Ritualer er ofte netop til at genkende som ritualer, fordi de er gentagelser, eller fordi de ligner gentagelser uden dog helt at være det. Det er formsikkerheden, der afslører, når en handling er et ritual; alle ved hvad der skal foregå. Måske er man som deltager ikke i stand til at fortælle, hvad der præcist skal foregå, men mens ritualet står på, for så vidt som det lykkes, er der ingen tvivl og desorientering. Det er koordineret, styret, følger en orden, foregår ordnet. Med denne ydre formsikkerhed skaber ritualet rum for en indre formløshed, der giver muligheden for at skabe overgangen.

Selv når begivenhederne er alermest løsslupne, er ritualer ordentlige. De mest løsslupne følelser og de mest kaotiske sindstemninger, er udtryk for ritualers ordenssans. Sålænge det rituelle forløb er ordenligt, giver det plads til og former endda det uordentlige. Kun hvis ritualet selv bliver sluppet løs af sine tøjler, kan det uordentlige gå hen at blive desorienterende.

Selv de tilsyneladende mest stive ritualer, hvis de ellers forekommer deltagerne meningsfulde, har et element af løssluppenhed, et strejf eller en dyb undertone af, at der er noget på spil imellem mennesker og mellem mennesket og verden, en samhørighed tværs over grænser, som er vanskelige at vise eller gøre på andre måder end rituelt.

Det er netop muligheden for deltagelse på tværs af dagligdagens almindelige grænser, der er en af hemmelighederne ved rituallet. At være tilskuer til et ritual, betyder, at man ikke har del i dets hemmelighed, dets følelsesmæssige rystelse, dets strejf eller dybe undertone af samhørighed og grænseoverskridelse. Det er dette samme forhold, der gør det vanskeligt at beskrive ritualer fra de deltagendes synspunkt, ligesom det er vanskeligt for deltagende selv at gøre rede for hvad, der sker. I rituallet støder vi, som på så mange andre punkter i tilværelsen, på problemet med at formulere de rigtige ord, når vi vil forklare vores oplevelser og erfaringer. Men el-

lers var der jo heller ikke grund til at handle rituelt, hvis vi bare kunne sige det ligeud med håndfaste ord.

Dødens grænser

Ved en begravelse er deltagerne mødt af nogle af de største grænser, mennesket kender til, hvis ikke de største. Grænsen mellem livet og døden, grænser mellem de mennesker der står tæt på et tab.

Et menneske har forladt livet, lever ikke mere, og lige meget om døden har været ventet eller er kommet som et chok, så er en grænse overskredet i en proces, som er uigenkaldelig. Der er sket et brud.

Når et menneske mister et andet, som det har stået nær, erfarer det ofte, at oplevelsen er vanskelig at dele med andre. Man mister ikke alene en anden, men også noget af sig selv, og vejen tilbage til et hverdagsliv kan synes uendelig lang. Det er et andet liv, der skal begynde. Døden sætter med andre ord ikke alene grænser for den som dør, men også for de nærmeste, og ikke nødvendigvis de samme. De levede livs samhørighed har været forskellige, og derfor er tabet ikke det samme. Såvel helt nære som fjernere pårørende kan derfor have de yderste vanskeligheder med at nå hinanden.

Det har længe været diskuteret herhjemme, at der har været en markant tendens at tabuisere dødens grænser; både dem imellem de sørgende og dem imellem de levende og de døende og døde. Med begrebet "tabu" menes det, at der ikke er tradition for at imødekomme døden, konfrontere sig med døden – overskride grænserne. Men er det ikke lige præcis det, der sker i begravelsen, såfremt det lykkes at sige et meningsfuldt, ordentligt farvel? At det lykkes at fornemme en samhørighed på trods af dødens grænser. Deri ligner udsagn fra pårørende i hvert fald hinanden, når de fortæller om deres deltagelse i begravelser, men spørgsmålet er om den samhørighed, som deltagere i begravelsen ofte fornemmer mellem sig selv og de andre deltagere, både den døde og de andre pårørende, er den samme. Er det liv, det fællesskab, de samhø-

righedens øjeblikke, der opstår tværs over dødens adskillelser ikke forskellige alt efter de enkeltes livssyn og religiøse overbevisning?

Forskellige samhørigheder

Teologisk set adskiller budskabet, som bliver prædikeret ved en begravelse, sig på et vigtigt punkt ikke fra forkyndelsen ved andre gudstjenester. Der bliver sagt det samme ved dåben som ved begravelsen; at den døbte er genfødt til et levende håb ved Jesu opstandelse. I den forstand er mennesket ved dåben allerede død fra døden, og der kan ikke føjes noget til ved en begravelse om forholdet mellem livet og døden. Grænsen er allerede overvundet, og det evige liv overskrider det tidens liv, der for hvert menneske ender i dets død.

Samtidigt adskiller begravelsen sig fra alle andre kirkelige handlinger, og hver begravelse er enkeltstående ved, at det er dette bestemte menneske, der bliver begravet. Det personlige element kan være mere eller mindre udfoldet, men det er til stede, som et andet aspekt af døden end den død, der kan tales om som et generelt fænomen. Det er døden i ental; dette enkeltstående dødsfalds død, der bliver gudstjenestens anledning til at tale om den generelle dødelighed.

Hvordan forholder disse to forskellige aspekter af døden sig til hinanden? Hvordan bliver den kirkelige handlingens ord forstået? Først må det siges, at det kan man egentligt aldrig vide i bund og grund. Man kan aldrig præcis vide hvad et andet menneske hører, og heller ikke regne med at det vi hver især siger om, hvad vi hører er overensstemmende med, hvad vi hørte. Der er altid denne usamtidighed, et dyb af uudgrundelighed. Men alligevel, forsøgene bliver gjort – og der er forskelle.

En første tendens er at tale om, at de levende og den døde stadig er sammen i den forstand, at det stadig er muligt at handle over for den døde, vise sin taknemmelighed, kærlighed, sorg, vrede, give blomster, drage omsorg, fordi den samhørighed, som blev bygget gen-

nem det fælles liv mellem de to parter, trods dødens brud stadigvæk findes. Samhørigheden er den fælles virkelighed som de to parter gennem livet har etableret, og som døden ikke kan udrydde, trods sit adskillelsens brud.

En anden tendens blandt pårørende er at tale om, at samhørighedens øjeblikke mellem dem og den afdøde er formidlet af, at den afdødes sjæl er til stede, en sjæl der eventuelt også på andre måder og tidspunkter har været i kontakt med.

Ure er gået i stå på afgørende tidspunkter, eller den døde er i drømme oplevet som nærværende, eventuelt med beskrivelser af sjælelivet efter døden. De pårørende oplever med andre ord, at der er "noget", en form for liv hinsides døden, som er i en anden virkelighed end deres egen, men at de to virkeligheder dog i særlige tilfælde kan komme i kontakt med hinanden, hvorefter begravelsen kan være én af dem. Samhørigheden beskrives her som værende af en anden art, end den man ellers kender, og som eventuelt kan genetableres, når man selv dør.

Den tredje tendens er at betone, at selve den rituelle ytring på afgørende vis skaber samhørigheden. Selvom den døde er udelukket af livets sammenhæng og de levende fællesskab, så etablerer ritualet sammenhængen i dets handling og ord. Den rituelle ytrings samhørighed kan for den enkelte på den ene side komme i stand ved, at det sker i Guds navn, som en ultimativ instans eller et "andet". På den anden side kan den enkelte afvise disse ords gyldighed og istedet henvise til, at handlingen selv uden disse referencer, gør det muligt at overskride grænserne i tanken eller talens henvendelse til den afdøde, uden nødvendigvis at forudsætte, at den afdødes sjæl er til stede, eller at det primært er deres hidtidige samhørighed, der tales ind i.

Troen, døden og det evige liv

Ordet "tro" er næsten ikke blevet nævnt, men disse former for samhørighed kan naturligvis siges at

handle om troen på virkeligheder, hvor de ellers synes at være hørt op.

I den første form for samhørighed er det troen i det menneskelige fællesskab, tilliden, forbundetheden, udleveretheden til medmennesket, den "anden", der primært skaber broen mellem levende og døde. I den anden form består skabelsen primært i troens oplevelsen af en helt anden sjælelig virkelighed. Og i den tredje form er det primært troen på selve sprogliggørelsens og handlingens magt, der skaber samhørigheden.

Den enkelte døds grænse overskrides i alle tilfælde, men spørgsmålet er om denne overgang, der formidles mellem de efterladte og de sørgende; det "noget", den samhørighed der opstår mellem de efterladte og den afdøde, mellem livet og døden, hinsides den enkeltes død, er det samme som at tale om evigt liv?

Som udtryk for forskellige måder at tro på, finder skabelsen af samhørighed flere veje, som jo iøvrigt ikke nødvendigvis behøver at udelukke hinanden, men om der er tale om "evigt liv", det vil sige, om det netop er de ord, der skal anvendes i kun nogle af tilfældene eller i alle, beror i en antropologisk analyse som denne, alene på det enkelte menneskes tolkning. Og netop her gælder det pludselig ikke om at fokusere på at finde ordenes mest præcise betydninger, men om at finde meningen med at en person foretrækker visse ord frem for andre.

"Det evige liv" – det lyder i den forstand af mere eller andet, end det betyder. Det lyder af, hvilket sprog, man er vant til at tale, og hvilken sprogbrug man identificerer med andre. Det har ikke alene noget at gøre med, hvad man tror på, men hvad man kender til og vil kendes ved.

Litteratur

Rubow, Cecilie; *At sige ordentligt farvel - om begravelser i Danmark*. Anis, 1993. ●

Teser om det evige liv

Henning Nørhøj stiller spørgsmål og giver ideer til forkyndelse og undervisning om det evige liv.

Af Henning Nørhøj

Jesu forkyndelse af Guds rige

1. I sin forkyndelse af Guds rige knytter Jesus til ved sin tids forventninger, men giver dem samtidig et nyt indhold:

- Gudsriget er kommet med hans person og bundet til hans handlinger. Han vil ikke være en politisk messias (modsatning til zeloterne).
- Guds rige kan ikke fremtvinges ved etiske handlinger (modsat farisæernes holdning).
- Guds rige er allerede brudt ind i denne verden (modsatning til den apokalyptiske forventning).

2. Hvornår kommer Guds rige? Gudsrigets tid er altid. (Mark. 13,28-32).

3. Hvor kommer Guds rige? Guds rige omfatter både den ydre og den indre virkelighed. Luk. 17,20-21. "Mit land, siger Herren, er himmel og jord, hvor kærlighed bor." (Grundtvig).

4. Hvordan kommer Guds rige? Guds rige er "allerede nu" tilstede iblandt mennesker – og er dog en fremtidig virkelighed. Guds rige er både noget, der vokser frem (Matt. 13,31-32) – og det, der pludseligt bryder frem. (Matt. 25,1-13).

5. Hvordan kommer Guds rige? Jesus definerer aldrig, hvad Guds rige er. Det er ikke et område eller et sted – men en *tilstand*, der på stadig nye måder illustreres i *lignelser og hvis tegn er at se i helbredelserne*.

Lignelser

Lignelsen om Verdensdommen, Matt. 25,31-46.

Tydelige træk tilfælles med jødiske spekulationer om verdens ende og dommedag.

Lignelsen skal svare på spørgsmålet: Efter hvilken målestok skal hedningerne dømmes? Lignelsen viser hen til *den levede tro*.

Lignelsen om den rige mand og Lazarus, Luk. 16,19-31

Den jødiske gengældelseslære spiller med i denne lignelse. En "krise-lignelse". Lazarus er kontrastfiguren til en "syndflodsgeneration" (de seks brødre), som ikke forstår øjeblikkets udfordring.

Opstandelsen, Mark. 12,18-27

Troen på opstandelsen efter døden er genstand for diskussionen mellem Jesus og saddukæerne. Strids-samtalen afspejler indflydelse fra jødisk dødsopfattelse. Jesu påstand: – *Det evige liv er ikke en kontinuerlig fortsættelse af det nuværende liv, men nyskabelse, forvandling. – Gud er livets Gud – ikke dødens.*

Paulus' opfattelse af opstandelsen og evigt liv

Fremtidsperspektivet spiller en afgørende rolle i Paulus' tolkning af det eskatologiske. Det bestemmer både hans missionssyn og hans etik. Baggrunden for Paulus' tolkning er:

1. Nogle dødsfald i menigheden i Thessaloniki (1. Thess. 4,13-18). Spørgsmål: hvad sker der med dem, der døde før Jesu genkomst?
 - Også de døde er i Kristus.
 - Kristi død og opstandelse gælder også de allerede døde.
 - Fællesskabet med Kristus i døben er et evigt fællesskab.
2. Korinthermenighedens misforståelse af fuldendelsen ("realiseret" eskatologi).

I 1. Kor. falder argumentationen i tre dele:

v.12-19: Troen på Jesu opstandelse er grundlag for troen på de dødes opstandelse.

v.20-28: Kristi opstandelse medfører de dødes opstandelse og verdens fuldendelse.

v.35-58: Imod en hellenistisk forståelse hævder Paulus, at det er det hele menneske, som opstår: Mennesket som sjæl og legeme.

I 1. Kor. 15,42-44 forstås opstandelsen parallelt med skabelsens under.

1. Der er tale om en *forskel* mellem skabelsens jordiske liv som en enhed af sjæl og krop (Paulus: "det sjælelige legeme") og nyskabelsens evige liv (Paulus: "det åndelige legeme"). Jvnf. Luk. 20,27-40).

2. I talen om legemets opstandelse er der også angivet en *sammenhæng* mellem livet her og det evige liv. Mennesket skal bevare sit særpræg og sin individualitet – men under evighe-dens nye eksistensvilkår.

Evigt liv

Sammenfattende er evigt liv udtryk for den livsform, som det fulde fællesskab med Gud er eller vil være for menesker. I Joh. 17,3 siges, at „det-te er det evige liv, at de kender dig.“ Altså er det evige liv, det fællesskab med Gud, som ses og opleves i troen. Men i Mark. 10,29-30, hvor det evige liv også er det fremtidige og hinsidige. Både i evangelierne og i Paulus' forkyndelse er der altså tale om et "allerede" og et "endnu ikke". Guds rige, opstandelsen og evigt liv er begreber, der dækker over samme sag nemlig fællesskabet med Gud – et fællesskab som bliver til i troen og håbet, men først engang skal blive en realiseret og erkendelig virkelighed. ●

KURSER - MØDER - KONFERENCER 1996-97

Indledende konfirmationsforberedelse

Introduktionskurser

1) 14.1.-16.1.97

2) 17.3.-19.3.97

Begge i Løgumkloster

For præster og undervisningsmedhjælpere fra sogne, som overvejer at starte indledende konfirmationsforberedelse. Ansøgningsfrist hhv. 15.10.96 og 17.12.96.

Fortsætterkurser

1) 9.9.-13.9.96

2) 8.9.-12.9.97

Begge i Løgumkloster.

For præster og undervisningsmedhjælpere med mindst 2 års praksis i indledende konfirmationsforberedelse.

Ansøgningsfrist hhv. 7.6.96 og 9.6.97.

Alm. konfirmationsforberedelse

Emnet diakoni i konfirmationsforberedelsen.

27.8.-29.8.96 i

Løgumkloster.

Åbent seminar i samarbejde med Dansk Diakoniråd. For præster, sogne- og medhjælpere og andre interesserede.

Ansøgningsfrist 7.6.

Skole-kirkesamarbejde

1-dagskurser

For lærere, præster, medlemmer af stiftsudvalg, organisationssekretærer m.v. Tilmelding senest 1 måned før.

1) 5.10.96 kl. 9,30-16 på Århus Dag- og Aftensminarium.

Pris: 150 kr.

2) 9.11.96 kl. 9,30-16 på

Haslev Seminarium.

Pris: 150 kr.

3) 27.9.97 i København.

4) 25.10.97 i

Løgumkloster.

3-dages kursus

5.3.-7.3.97 i Løgumkloster.

Børne- og ungdomsarbejde

Vejlederkurser

Om kristendomsformidling i de frie kirkelige børne- og ungdomsorganisationer.

1) 20.9.-22.9.96 i

Løgumkloster.

Ansøgningsfrist: 20.6.

2) 22.11.-24.11.96 i

København.

Ansøgningsfrist: 15.9.

Kirkelig voksenundervisning

For undervisere, arrangører, nybegyndere og fortsættelse.

1-dagskurser

1) 28.9.96 kl. 10,30-16 på

Nyborg Strand.

Pris: 205 kr.

Tilmelding senest 29.8.

2) 25.1.97 på Nyborg

Strand.

Tilmelding senest

19.12.96.

Ugekursus

24.2.-28.2.97 i

Løgumkloster.

Ansøgningsfrist: 24.11.96.

Almene kurser

Kirkepædagogisk grundkursus

30.9.-1.10.96 i Løgum-

kloster + 21.10.-22.10.96

på Diakonissestiftelsen,

København.

Studiekursus for sekretærer i de frie kirkelige organisationer, kateketer/sogne- og medhjælpere og andre interesserede uden en religionspædagogisk grunduddannelse. Ansøgningsfrist: 1.6.

Akademisk fælleskursus

28.10.-1.11.96 i Løgumkloster.

Tema: Livsoplysning og dannelse som pædagogiske paradigmer - konflikt eller syntese? For lærere og viderekomne studerende ved Lærerskolen og de teologiske fakulteter, præster og andre interesserede med tilsvarende studiemæssige forudsætninger.

Ansøgningsfrist: 25.6.

Pædagogisk bibliodrama. Klovnen i forkyndelsen

28.7.-1.8.97

Alment teologisk-pædagogisk kursus

6.10.-10.10.97 i

Løgumkloster.

Øvrige programtilbud

Filmforum

15.4.-18.4.97 i

Løgumkloster.

Kristendomsformidling og film/video. Inspirationsmøde for instruktører, producenter og religionspædagoger.

Seminar om menigheds- og pædagogik

12.-13.5.97 i

Løgumkloster.

Med pastor Roland Degen, Comenius-Institutet, Berlin.

Kirkemusikerkursus

20.10.-23.10.97 i

Løgumkloster.

Formands- og ledermøde

14.11.97.

For de pædagogiske stiftscentralers/udvalgs ledere og formænd.

Præstehøjskolen og regionale kurser

Instituttet forestår de religionspædagogiske kurser på Præstehøjskolen og medvirker i eller arrangerer andre regionale og lokale kurser rundt om i landet.

Tilskudsmuligheder

Fra arbejdsgiver, menighedsråd, organisationer osv. Kirkeministeriet betaler for præster som ved Præstehøjskolens kurser.

Nærmere oplysninger

Udførligt programhefte om kurser i efteråret 96 er udkommet. Programhefte for foråret 97 vil foreligge ca. 1. sept., for efteråret 97 ca. 1. marts 97. Heri også oplysninger om instituttets øvrige virksomhed (incl. studieophold).

Tlf. 7474 3213 ma-fr

kl. 10-15

Telefax 7474 5013

**Folkekirkens
Pædagogiske Institut**
Slotsgade 9
6240 Løgumkloster

FOLKEKIRKENS PÆDAGOGISKE INSTITUT

Længsel efter det evige

Præsentation af en ny salme

I gennemgangen af en af sine salmer, Længsel, beskriver Leif Rasmussen længslen efter at noget evigt skal gribe os i livet og døden – den kristnes længsel efter, at noget større end døden skal kaste lys over livet, at alt det mørke, det sumpede, det mudderfyldte skal miste sin tiltrækningskraft på os.

Af Leif Rasmussen

Længsel

Et landskab
udstrakt mellem liv og død
ligger gemt bag slusens porte.
Et landskab
ventende med lyngen rød
og dyndets striber sorte.
For Livets Vand har hellig kraft.

Et lavland
flimrende i spindelnet
ligger åndeløst og stille.
Et lavland
længselsfuldt og ganske tæt
på vandets fødekilde.
For Livets Vand har hellig kraft.

Og flokke
trækkende i himmelflugt
vokser ud af morgentågen.
Og flokke
hvidklædte - og skabersmukt
i svæv bag sluselågen.
For Livets Vand har hellig kraft.

Og fugle
stående ved dyndets rand.
venter floden bringer føde.
De venter
længselsfuldt på livets vand,
der dækker alt det døde.
For Livets Vand har hellig kraft.

En længsel
lig fuglen ved marskens rand
giver livet mening og fylde.
Så send os
nyskabelsens tidevand-
lad dyndet overskylle.
For Livets Vand har hellig kraft.

Ved den tyske grænse ligger et stort marskområde. Det meste af Danmarks marskland ligger i bogstaveligste forstand i grænse-landet. Men det er et spørgsmål om ikke alle vådområder på en måde ligger i grænse-land. Sådan slog det mig i hvert fald, da jeg for nogle år siden opholdt mig i Californien, hvor der tæt på San Francisco var et sådant lavlandsområde. Det var et sted, hvor sluser og tidevand bestemte landskabets karakter.

Oftest lå det hen med sorte dyndstriber, hvorfra enkelte lyngtotter stak op. Men to gange om dagen skyllede tidevandet ind over dyndet og forandrede landskabet. Lige før tidevandet kom, flokkedes fuglene. Tilsyneladende vidste de, at vandet ville bringe føde med sig: muslinger, småfisk, sandorme og andet godt. Et landskab, der på mange måde afspejlede døden, men hvor det livgivende ramte så meget stærkere. Et godt billede på menneskers tilværelse.

Som mennesker har vi brug for at have døden som nærværende konkret virkelighed foran os. Men vores tid er præget af det modsatte. Vi skubber døden til siden, som om den ikke eksisterer. Tror at vi skal vandre videre i nye skikkelser i næste liv. Ni liv, som en gammel talemåde sagde om katten er i dag slet ikke nogen afgrænsning for mennesket. Mennesket mener at råde over ubegrænsede antal liv - i det uendelige - ud i al evighed. Udtrykt på denne måde bliver både evigheden og livet nedskrevet til nonsens. Livet mistet sin betydning, for jeg kan jo bare leve det om - gøre det bedre næste gang.

Tanken om reinkarnation er stærkt fremherskende. Med en sådan forståelse bliver det umuligt at tale kristent om evigheden, eller omvendt kan man måske sige, at nødvendigheden for at gøre det aldrig har været større.

Sådan udtrykker salmen noget om evigheden, uden at bruge ordet. Salmens tema understreges af et enkelt omkvæd. Ligesom i de gamle folkeviser får det først sin fulde betydning, når hele salmen er sunget. Livets vand får i salmen dobbelt betydning. Jesus sagde om sig selv: Jeg er livets vand. Når han brugte vand som billede på sig selv, var det formodentlig fordi alle i et ørkenområde vidste, hvilken betydning vand har for livets opretholdelse.

I salmen bruges det først konkret, om det vand som skyller over landet. Selv om udtrykket klart refererer til Jesu udsagn om sig selv, er det først i sidste vers at

henvisningen til Kristus kommer. Ved på den måde at vende det "på hovedet" forstærkes opmærksomheden på den konkrete virkelighed. Vor tid trænger igen til at opleve, at den ørkenilvarelse vi på mange måder lever har brug for helligt vand. Helt konkret for rent drikkevand. I den forstand er vandet helligt: urørligt – det skal ikke forgiftes. Og samtidig billedlig talt om det, der er på den anden side vor forstand.

Således udtrykker salmen også den kristnes længsel om, at noget større end døden skal kaste lys over livet, at alt det mørke, det sumpede, det mudderfyldte skal miste sin tiltrækningskraft på os. I det øjeblik "nyskabelsens tidevand" skyller over os, da får livet mening og fylde. Da bliver evigheden ikke til i en fjern fremtid, men da er nuet fyldt med evighed. Tiden står stille, den skal derfor ikke slås ihjel, men tidens fylde er alle

tider samlet i dette nu, hvor Gud er nærværende – og livet foldes ud, begynder at spire og gro. Det ligger foran mig-skænket mig. Jeg kan frit leve det – uden bekymring for dødens "sorte striber" – opstandelsen er en realitet.

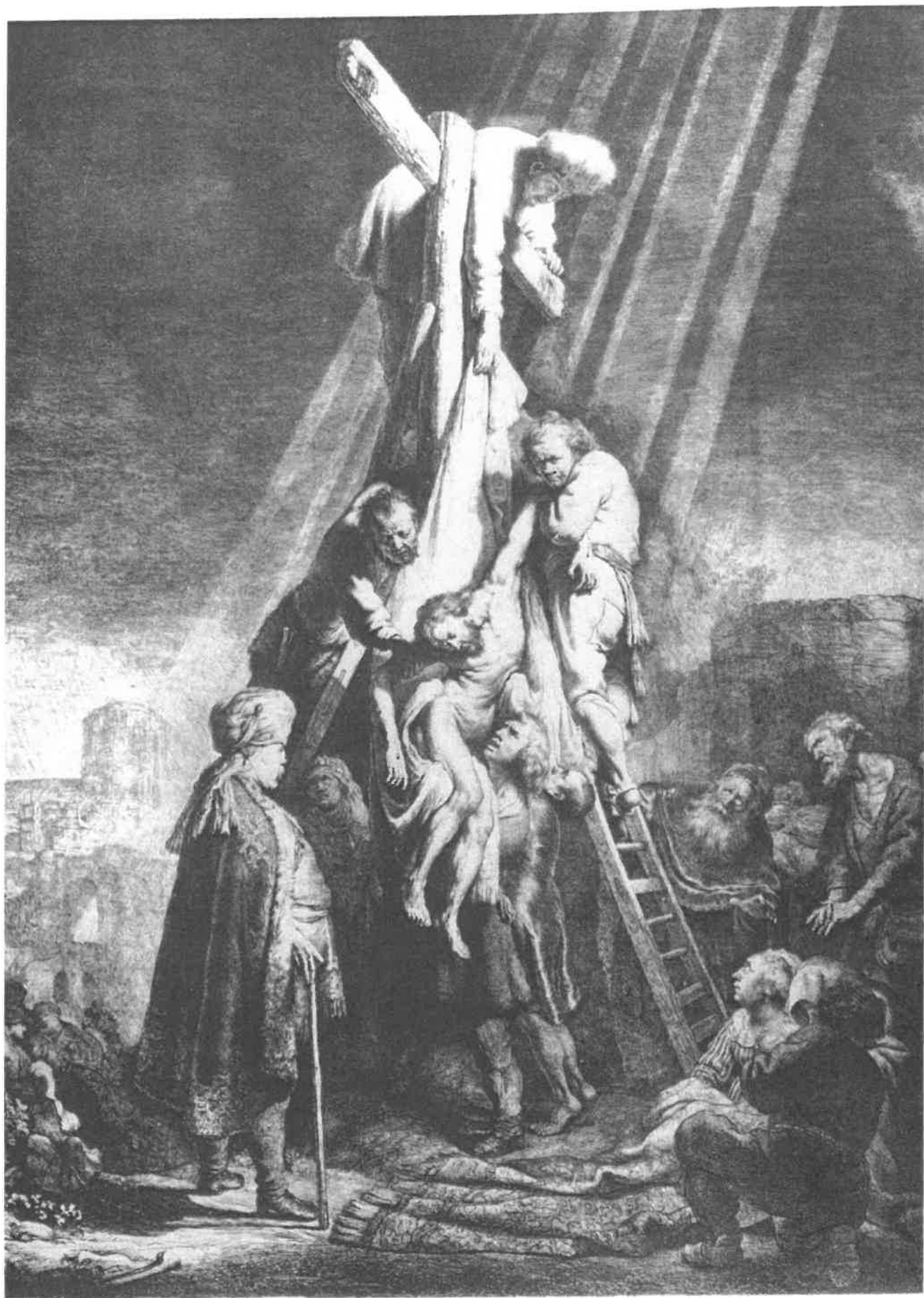
Som kristne kan vi både bede om et sådan glimt af evigheden, hvor Gud fylder al min tid, samtidig med at vi udtrykker troens påstand om, at det allerede er sket. Sidste strofe indeholder dette paradoks. På den ene side beder jeg om den nyskabelse, hvor Kristus gør alting nyt, på den anden side udtrykker omkvædet: for livets vand har hellig kraft, at det behøver jeg ikke bede om, for det vil følge som konsekvens af troen.

Til overvejelse

1. Er det muligt at lade et konkret udsagn om vand tillige dække et billede på Kristus?
2. I det foregående bruges betegnelsen salme, og det på trods af, at ordene Jesus eller Kristus slet ikke anvendes i teksten. Er det en rimelig brug af ordet salme?
3. Michael Ende har i romanen Momo skrevet om tid. Om hvordan tiden løber afsted uden nogen sinde at blive fyldt med noget væsentligt, men også om den tid, der står stille og åbner sig. Læs kapitel 12, som et poetisk udtryk for begrebet evighed set ud fra tidsperspektivet. ●

Hans Holm

Et land - skab nd - strakt mel - lem liv og død
lig - ger gemt bag stu - sens por - te. Et
land - skab ven - ten - de med lyn - gen rød
og dyn - dets stri - ber sor - ve.
For li - vets vand har hel - lig kraft.

Nedtagelsen fra korset, Rembrandt, 1633. British Museum.

Opdragelse til ansvar

– om udfordringen til kirkelige og folkelige kredse

I denne artikel beskriver tidligere seminarirektor Henning Fogde, hvilken udfordring han mener, kirkelige og folkelige kredse har i at opdrage og motivere til ansvarlighed.

Af Henning Fogde

når man læser sin daglige avis, kan man ikke undgå at lægge mærke til, at der skrives side op og side ned om etik og ansvarlighed. Det er blevet "in" at tale og skrive om den slags emner. Tidens "pinger" rejser sig den ene efter den anden og beken-der, hvordan de på det sidste har måttet vende sig mod traditionen for om muligt at genfinde en platform, hvorfra de kan tage pejling af deres liv. Det er altså ikke bare os små "hverdagsmennesker", der kan føle, at "tiden løber fra en".

Samtidig har man alt for tit en fornemmelse af, at politikere og andre beslutningstagere engang imellem træffer beslutninger, der på længere sigt kan vise sig at få forfærdelige konsekvenser fremover. Magt og ansvar hænger ikke sammen!

Etiske valg

For nogle år siden skrev filosofen Peter Kemp en bog, han kaldte *Det uerstattelige*. I den taler han om, at vores voksgeneration har været udsat for måske de største rystelser nogen sinde inden for så kort et spand af år.

Vi har oplevet bomberne over Hiroshima og Nagasaki i august 1945 og med egne øjne været vidne til, at verdens bedste hjerner i fællesskab har sat sig ned og regnet sig frem til et våben, der er i stand til at udrydde alt liv på jorden. Vi ved, at det samme våben, nu blot mange gange kraftigere end dengang, fortsat ligger gemt i underjordiske arsenaler rundt om i verden.

Vi hører igen og igen de forfærdelige profetier, der første gang blev fremsat af den såkaldte Rom-klub i 1972. I Rom-klubbens rapport blev det koldt og nøgternt gjort op, hvordan det vil gå os eller i hvert fald vore børn og børnebørn, hvis vi fortsætter med at leve som nu. Siden er det blevet gentaget mange gange.

Endnu flere vil dø af sult, fordi vi bliver alt for mange, verden vil gå under i skidt, hvis vi fortsat misbruger naturen som nu, og sygdommene vil eksplodere på grund af sulten, det tynde ozonlag og giften i verden. Vi har oplevet de mest vanvittige ulykker i industrien og set, hvordan titusinder af mennesker uafvidende forgiftes og påføres de mest forfærdelige sygdomme.

De allerseneste år har vi så haft diskussioner om reagensglasbørn, rugemødre, gensplejsning osv., og nogle af os er begyndt at forestille os, hvad disse nye teknologiske landvindinger kan bruges til, hvis de falder i de rette – eller måske mere korrekt – i de forkerte hænder. Til alt dette kommer så besindelsen på, hvor dårligt vi moderne vestlige mennesker i virkeligheden er rustet til at foretage etiske valg, i samfundet og privat. Hvad er op, og hvad er ned, hvad er ondt og hvad er godt, hvad er løgn og hvad er sandt?

Moralsk fattigdom

Franskmanden Jaques Delors, den tidligere formand for EU-kommis-sionen, sagde på et møde i København i 1993:

"Der er ikke alene materiel fattigdom i Europa. Der er også en moralsk fattigdom. Der er krise for solidariteten, og vores demokratier er truede. Det hænger sammen med, at den omsiggribende arbejdsløshed udhuler alle vore værdier. De, der har, holder på det, de har, og de, der ikke har noget, griber efter de andres. Hvad ellers?"

De hårde ord sagde Delors til danskere, der normalt er stolte af vores velfærdsmodel, og som bilder os ind, at bedre end hos os kan samfundet ikke indrettes. Vi kan ikke lide at høre, vores samfund skulle være truet, men ikke desto mindre er det jo rigtigt. Og det er interessant at se, hvordan man derefter de allerseneste år fra meget forskellig side er begyndt at turde tale om denne moralske fattigdom. Individualismen og trangen til at vogte på sit eget, også på de andres bekostning, har nået en farlig grænse.

Det er ikke ballademagerne på Nørrebro, der truer det danske samfunds indre sikkerhed, men den individualisme og egoisme, der har besat os, og som ikke vil tage ansvar for andet end sit eget.

Vi kan gyse og lade os underholde lidt af, at bandekrige bliver optrappet, og at politiet tilsyneladende står magtesløst over for ungdomsbander i København eller Odense. Men vi nægter at se mordene og volden som de symptomer på opløsning, som det faktisk er.

En oversigt fra indenrigsministeriet fortæller, at der nu bor 250.000 danskere i belastede boligområder. Selvfølgelig er det, vi læser om ghettodannelser i Ishøj ved København og Gjellerup ved Århus kun en svag afglans af de problemer, man har andre steder, f. eks. i USA, men måske er vi blot 25 år bagefter.

Enhver lærer og pædagog ved, at der dukker flere og flere problembørn op i skoler og på institutioner. Og det hjælper ikke meget med en ny skolelov i den sammenhæng. Skolen er jo fortsat for vi andres tilpassede børn. Nogle af de vanskeligste børn og unge prø-

ver vi så at sende videre i systemet, til efterskoler, evt. højskoler o.l. Men også disse skoler værger for sig. Heller ikke de kan magte dem. Jeg tror ikke, at det er institutionernes skyld, at det er sådan. Det er kulden i samfundet, sammenbruddet i familierne og den fatale mangel på kærlighed, der er forklaringerne. Alt for mange børn mangler retning og perspektiv i deres tilværelse. De mangler den, fordi de aldrig har set den i deres nærmeste omgivelser.

For kort tid siden læste jeg en forfærdelig og uhyggelig bog af forfatteren Kirsten Thorup. Bogen hedder *Elskede ukendte*. Den tegner et billede af dette sammenbrud og er i virkeligheden et trøstesløst billede af vor tids mennesker og da ikke mindst af de unge. Det er ikke nok med, at disse unge kommer til kort over for et samfund, der er blevet alt for koldt og indviklet, og som kræver for meget af dem. De kommer også til kort over for sig selv. Opdragelsen, så velment den ellers er, lykkes ikke, tilværelsen går i stykker og falder fra hinanden i enkeltdele, uden at den enkelte kan få øje på nogen som helst sammenhæng, og uden at der gives de unge nogen en hjælp til at sætte en retning for deres liv.

En af hovedpersonerne er en ung student. Hans ambitiøse mor gør alt muligt for at pæse ham frem, og da eksamenskvotienten alligevel ikke er stor nok til at komme ind på det attråede jura-studium, retter han lidt i eksamensbeviset. Det går godt en tid, men så afsløres det hele, og alting går i stykker. Ikke blot går hans pige sin vej, og han smides ud af universitetet. Han bliver straffet, og alle de andre vender ryggen til, for sådan en fyr kan man jo ikke omgås. Han ender som stofmisbruger og misbruger af tilværelsen i øvrigt.

Den anden hovedperson er en ung erhvervsmand, adoptivsøn af velhavende og fremadstræbende direktørforældre. Alt i den familie drejer sig om penge og statussymboler, så han søger ind i en frikirkelig bevægelse for at finde en dybere mening med det hele. Men

også her bliver der stillet krav til ham. Her er det Gud, der er den strenge autoritet, og kæresten er i denne sammenhæng Guds forlængede arm. Det hele ender med, at vores unge mand bliver grebet af religiøst vanvid. Også han stødes ud og går til grunde.

En enkelt lille episode fra bogen kan måske illustrere, hvad der er på færde. Den fallerede student, afsløret, dømt og panikslagen, har netop mistet sin pige, og han opsøger en luder på Halmtorvet i København. Men han ækles ved hende, og det ender med et slagsmål mellem dem. Han griber rasende fat i hende og får tag i en kæde, som hun har om halsen.

"Åh nej," skriger hun. "*Den er det sidste, jeg har med mig hjemmefra. Jeg fik den til min konfirmation!*"

Han giver hende et skub og står så med et lille sølvsmykke i hånden. Det er symbolet på tro, håb og kærlighed, korset ankeret og hjertet, kunstfærdigt slynget ind i hinanden. Ikke blot røver han det fra hende. Da han smider smykket på jorden og løber sin vej, så hurtigt hans ben kan bære ham, har han i virkeligheden tabt både sit eget og hendes traditions-gods. Begge er nu helt nøgne og hjælpeløse – uden tradition og uden sammenhæng i tilværelsen. Og derfor lader forfatteren dem gå til grunde, hver på sin måde.

Genoplivning af traditionen

Når man gennem snart mange år har færdedes på en skole for unge og for unge voksne, har man ikke kunnet undgå at bemærke, hvordan der netop i de allerseneste år er sket noget afgørende nyt omkring studieafslutningerne. Ikke blot strømmer både unge og ældre nu til dimission og afslutningsfester. Der har aldrig været så mange røde roser og dyre buketter som de allerseneste år. Alt er til ære for dem, der bliver færdige med deres uddannelse.

Hvorfor? Mit umiddelbare svar er, at det netop hænger sammen med denne oplevelse at, at vi på så mange måder kommer til kort over for udfordringerne i tiden og føler,

at der mangler noget. Det fører så i næste omgang til, at vi af al magt værner om festerne og de særlige dage.

Måske er det også forklaringen på, at vi i øjeblikket har et så stærkt stigende dåbstal og utroligt mange kirkelige vielser. For ganske vist har man levet sammen som mand og kone i flere år, og ganske vist har man måske endda fået børn sammen, men et bryllup vil man have med myrter, hvid kjole og en dyr fest. Det er, som om man vil besværgesammenhængsløsheden. Men vil af al magt holde fast ved fællesskabet og ved hinanden, og man prøver at give samhørigheden alle de synlige udtryk, som det er muligt at finde på.

Formentlig er det også her, vi skal søge forklaringen på den forventning, der i skoleverdenen rettes mod lærerne og ikke mindst mod de nye. Man leder og søger efter voksne, der har noget på hjerte. De nye lærere skal ville børnene noget. De skal være fyldt med begejstring og entusiasme, og de skal hjælpe børnene med at give deres liv retning og perspektiv.

For nogle år siden kom der en lille bog fra undervisningsministeriet. Det var den daværende undervisningsminister Bertel Haarder, der havde bedt nogle velmenende mennesker overveje netop disse forhold i skolen. Bogen hed meget betegnende *Pejling og perspektiv*. Mange lærere smilede lidt af den, fordi den omtalte stort og småt mellem hinanden. Men måske burde den genlæses, ikke blot af lærere, men også af ungdomsledere og foreningsformænd og andre med indflydelse på disse ting.

Ansvarsbevidst

Der er i hvert fald nu en forventning til skolen og andre undervisere og opdragere om at modvirke alt det truende, og der er en forventning om, at vi vil kunne opdrage en ny generation, så den kan klare udfordringen. Og det, man vil have, den nye generation skal lære, er netop dette: Du skal være dit ansvar bevidst. Du skal lære at se perspektivet i dit eget og samfundets liv. Man har ganske vist ikke

selv kunnet lære sine børn det, men lærerne og ungdomslederne må da kunne!

Når man selv er lærer af uddannelse og har virket som sådan i snart mange, mange år, kan man selvfølgelig vælge at blive rørt over al den tillid og den tro på opdragelsens muligheder, der ligger her. Men man kan også blive vred og modsat sige: I et samfund, der ikke kan finde sine egne ben, er det helt urimeligt at stille et sådant krav til de mere eller mindre professionelle opdragere og forvente, at de skal klare den opgave, man ikke selv har kunnet magte!

Nu er det fristende i såkaldt kirkelige kredse at læne sig tilbage i stolen og sige: Er det ikke det, vi altid har sagt? Vi må tilbage til de gamle værdier både i skolen og udenfor. Kun derved kan vi finde vejen frem. Men det er efter min mening for billigt sagt. For selv om vi måske går i kirke om søndagen, er vi jo børn af den samme efterkrigstid som alle de andre. Også vi er påvirket af de sidste 50 års udvikling, og også vi lever for de flestes vedkommende vort liv på modernitetens vilkår. Moderniteten er i denne sammenhæng at forstå som tendensen til at leve sit liv, som om det aldrig fik ende, som om der var ressourcer nok, og som om det var det materielle, det hele drejede sig om.

Ingen sundhed

Vil vi med styrke rejse spørgsmålet om opdragelse til ansvarlighed, må vi alle gennem en overvejelse af vore egne holdninger. Måske er det netop i kredse som vores, at forpligtelsen er særlig stor, når det drejer sig om at få formuleret, hvad det egentlig er, vi vil vore børn og unge, frem mod det 21. århundrede. Hvad var det, man sagde i 70'erne og 80'erne? Hvad var det for holdninger, der dengang prægede os allesammen, og som vi har så svært ved at få gjort op med?

Det har været en næsten uantastet sandhed for de fleste mennesker i Danmark, at de store overgribende sandheders tid var forbi. Ordene om Guds død blev ikke blot en teologisk frase. Den blev virke-

lighed for mange. Dermed kan mennesket i virkeligheden kun søge autoriteten i sig selv, i hvert fald efter Berlin-murens fald. Nu kan man jo ikke engang være kommunist mere!

I opdragelsen og ikke mindst i skolen blev det afgørende, at eleverne lærte at stille kritiske spørgsmål. De skulle lære at afsløre alle former for forløren autoritet med deres fornuft. Der var jo nemlig ingen ægte autoritet uden for mennesket selv. Der er ingen sandhed, hævdede man. Sandheden er alene noget helt subjektivt, der skal erobres af det enkelte menneske, og som ikke gælder de andre.

Sin egen gud

Da tanker som de her nævnte for alvor vandt frem, skete der nok noget helt afgørende. Når de ydre autoriteter var borte eller i hvert fald fortonede sig i det uvisse, foregik der til gengæld en opprioritering af det individuelle og det indre, som vi i Vesten ikke har set før. Nu kunne man gå på kursus i astrologi, auralæsning, drømmetydning og meget mere, ofte endog med statens og kommunens tilskud i ryggen. For det blev jo ideen: Kunne man tyde sine drømme, og kunne man få kendskab til sine skjulte ønsker, sine fortrængninger osv., ja, så kunne man lære at leve et mere ægte liv. Først da kunne man komme videre. Man kunne blive i stand til at gennemskue sin vrede og sin glæde og på den måde blive herre over sin smerte og sin lykke. Netop derved tager du ansvar for dit liv, sagde man.

Men lige bagved lurede Djævelen i form af et ønske om ikke blot at kunne beherske sit eget liv, men også andres. Man skulle lære at beherske sine aggressioner, sine forelskelser, og hvad der ellers måtte gemme sig indenbords. Akkurat som man i sit ydre liv skulle vise, at man havde tjek på tilværelsen, var målrettet og havde krammet på de andre.

Postulatet var i virkeligheden, at mennesket har mulighed for at blive perfekt. Og i den proces er der ingen hjælp at hente hos andre end sig selv. Der er tale om en

dyrkelse af det individuelle, hvor hver enkelt i virkeligheden skubber de andre fra sig. Det, der kunne være et fælles ansvar, blev i stedet til ansvarsforflygtigelse. Enhver er selv skyld i det liv, han eller hun lever og dermed i de betingelser, ens ydre og indre liv udfolder sig under. Mennesket er blevet sine egen gud.

Nyreligiøsitet

Efter min mening finder vi en tydelig illustration af disse forhold i den succes, visse nyreligiøse bevægelser fik i de samme år. Analyserer man bevægelser som Scientology og flere af de nyhinduistiske bevægelser, finder man en fælles bestræbelse på selvbeherskelse og selvdisciplin. Man finder en accept af karmatanken, hvor man liv efter liv skal gennemleve konsekvensen af sin egen livsførelse (altså i virkeligheden en understregning af, at enhver er sin egen lykkes smed). Tilværelsen er noget, jeg kan komme til at beherske, blot jeg tilegner mig de rigtige teknikker eller den rette livsform.

Men her, hvor vi nærmer os overgangen til det 21. århundrede, er der opbrud i hele det billede, jeg har tegnet. Det er ikke blot de nyreligiøse efterdønninger af moderniteten, der er under nedbrydning hos os. Der sker meget mere.

Modernitetens tænkemåde er blevet en del af os allesammen. Den er ikke mere et fremtidsmål. Den er en del af os alle sammen, og dermed optræder den som noget, der kan kritiseres, og som bliver kritiseret. Mange af os har på derefter fået mod til at spørge: Hvad kan vi bruge moderniteten til?

Det er ikke mindst efter Berlins fald blevet legitimt igen at trække den religiøse, altså også den kristne, tanke ind. Den tidligere afstandtagen fra al tradition er borte. Fra alle sider tales der nu igen om, at der er værdier i traditionen, som det er værd at beskæftige sig med. Sekulariseringen sekulariserer sig selv, som det er blevet sagt. Det betyder, at folk er ved at opdage, at sekularisering ikke er alt, ikke kan og ikke skal være alt. En selvbesindelse er igen blevet mulig.

Etikkens årti

Derfor er det rimeligt at tale om 90'erne som et etikkens årti. Nu tør vi, og nu bør vi igen rejse det etiske krav over for hinanden og over for os selv, og det bliver dermed også rimeligt at rejse spørgsmålet om opdragelse til ansvar.

Men vi er ikke ved vejs ende endnu. Vil vi igen vove at rejse kravet over for mennesket, må det på en eller anden måde også indebære, at vi tør tale med hinanden om tilgivelsens mulighed eller for at tale kirkeligt, om syndernes forladelse. Hvordan skulle vi ellers komme videre, når vi erkender, at vi (naturligvis) af og til valgte forkert undervejs gennem livet.

Så langt kan vi i 1996 naturligvis ikke blive enige. Nogle vil nøjes med at rejse det etiske krav som et postulat i tiden: *"Du skal leve ansvarligt, fordi du derved beskytter naturen, eller fordi du derved viser respekt for livet."* Men nu os, tør vi gå videre? Jeg mener det, og jeg mener, at mange venter af os, at vi gør det, fordi vi trods alt ikke på noget tidspunkt har sluppet vort tag i traditionen helt. Det er professor K. E. Løgstrup, der engang har sagt det på denne måde:

"Lige så vigtigt det er at kunne omgås hinanden i et pluralistisk samfund, lige så vigtigt er det ikke at affinde sig med pluralismen, men gøre hvad man kan for at trænge igen-nem den til sammenhænge, som vi forsøger at overbevise hinanden om. Opgiver vi det, og accepterer vi pluralismen, accepterer vi sammenhængsløsheden. Accepterer vi sammenhængsløsheden, accepterer vi kommunikationsløsheden. Så er der jo ikke mere at snakke om. At affinde sig med pluralismen er åndelig dovenskab!"

Den kristne tradition

Med udgangspunkt i en kristen holdning og med Løgstrup ved hånden vover jeg med mine egne ord at formulere et udgangspunkt for en videre drøftelse:

I kristendommen er det sådan, at ikke engang han, på hvem ingen kunne sætte en finger, han der fra den ene dag til den anden kunne være blevet gjort til den absolutte autoritet, ville påtage sig den. Han viste op til en krævende, men også tilgivende himmelsk far. Her er efter min mening et udgangspunkt for et videre arbejde med ansvarlighed som værdi i opdragelsen og undervisningen.

For den kristne tradition er livet noget, vi har fået skænket som en gave og som en opgave. Det betyder på sæt og vis, at også mit medmenneskes udfoldelse er min opgave, ikke for at jeg skal bestemme over medmennesket, men for at jeg kan give det den støtte, der er brug for. Det betyder, at vi ikke kan være ligeglade med, at nogle går til grunde, fordi de f.eks. ikke har arbejde.

For den kristne tradition er alt det skabte stillet til menneskets disposition og skal beskyttes og værnes i respekt for giveren. Det betyder, at vi har et ord at sige om ansvarlighed over for miljø, resourcer osv.

For den kristne tradition er det samtidig erkendt, at "det gode, som jeg vil, det gør jeg ikke, og det onde, som jeg ikke vil, det gør jeg". Netop misbruget af livet og misrøgten af mit ansvar er synd, dvs. ulydighed mod Gud.

For den kristne tradition er talen om forløsning det samme som talen om syndernes forladelse. Ethvert fald kan tilgives. Enhver tilgivelse rummer opfordringen til at tage fat igen og vove at gå videre i livet.

Den enkelte

Men da kristendommen samtidig med alt dette retter sin fordring mod den enkelte og ikke mod massen, kan det, jeg netop har nævnt, ikke uden videre udmøntes i et politisk program. Også et kristeligt folkeparti kan komme til at handle aldeles ukristeligt. Kristentroen kan derimod være et redskab, enhver af os prøver sine politiske holdninger af på, og det er efter min mening noget andet.

Kristendommen kan heller uden videre udmøntes i et pædagogisk detailprogram. Hverken jeg eller andre kan skrive en kristen pædagogik og derefter give den til forældre, pædagoger og lærere, samtidig med at vi siger: Sådan skal I gøre! Nogen har ganske vist forsøgt det tidligere, men den går ikke. Så forveksler vi nemlig alt for let opdragelse til ansvar med opdragelse til lydighed, og det er noget helt andet.

At irettesætte, straffe, befale og kritisere mener mange voksne vel stadig er det samme som at opdrage til ansvarlighed. Efter min mening er der tale om en pædagogisk fejlslutning. Hurtige, færdige og nemme løsninger er måske snarere en opdragelse til uansvarlighed. I det øjeblik, opdrageren siger til barnet: Du skal! har han jo taget ansvaret fra barnet og gjort ansvaret for det, der sker, til sit.

I virkeligheden kræver opdragelse til ansvarlighed meget mere af os som opdragere og undervisere, end en opdragelse til lydighed gør det. Først fremmest kræver den nemlig af os, at vi er i stand til at skabe et miljø derhjemme, i vore skoler i vore foreninger og institutioner, hvor den enkelte bliver taget alvorligt og bliver respekteret for det, han eller hun er. Det er en særdeles krævende opgave. Så er vi nemlig nødt til også at tage vore medbragte rutiner op til revision.

Ansvarlighed

Vi kan ikke nøjes med at sige, at sådan eller sådan har vi altid gjort, eller sådan skal det nu være, fordi det er nemmest. Det er for billigt. Ansvarlighed er aldrig noget, der kan betragtes isoleret. Vil vi selv tages alvorligt af en ny generation, må vi også arbejde med vore holdninger. Heller ikke vi kan leve på det, vore forældre troede, tænkte eller gjorde. En opdragelse til sand ansvarlighed går begge veje. Fra voksenalderen til barn, men også fra barn til voksen. Kun derved kan vi som voksne vente at blive taget alvorligt.

Vender vi os et øjeblik mod vækelsens folk, de der startede fri-skoler, højskoler osv., grundtvigianere eller missionsfolk, er der næppe tvivl om, at netop de mennesker ville sige, at den etiske drøftelse for dem var et af de områder, de satte allerhøjest. Det var derfor de fortalte for børnene og de unge: bibelhistorie, missionshistorie, Danmarkshistorie osv. Hvad skulle al denne fortælling tjene til? Den skulle sætte en ny generation i stand til at identificere sig med de personer, der blev fortalt om, og den skulle stof til samtale om, hvad der var godt og ondt, op og ned i tilværelsen. Fortællingen har nemlig den egenskab i sig, at den gør det muligt at snakke om sådanne ting, uden at det bliver til løftede pegefingre og gold moraliseren.

Hjem, skole, opdragelse

Min ønskeseddel ikke mindst til kirkelige og folkelige kredse er, at man igen vil sætte hjem, skole og opdragelse på dagsordenen, ikke blot for at gentage tidligere tiders ord eller tanker, men for at få gennemdrøftet dagens situation. Alt for mange af os går med skyklapper på og lader, som om alt det, der rører sig ikke mindst blandt børn og unge, ikke kommer os ved.

Der er brug for, at vi gør op med vores egen mangel på holdning eller rettere, den sammenblanding af ideale forestillinger og noget helt andet, som vi går rundt med. Vi kan ikke komme uden om at drøfte, hvilket samfund, vi gerne vil aflevere til vore børn, hvad vi synes, de skal lære at værne om, og hvad der gerne må falde.

Der er brug for, at vi prøver på at analysere situationen for de unge familier, deres muligheder for at give deres børn tryghed og gode opvækstbetingelser, og at vi overvejer vore muligheder for at støtte bestræbelserne på at forbedre disse forhold.

Der er brug for, at vi interesserer os for institutionerne og for skolen. Vi skal gøre opmærksom på, at skolen er andet end indlæring af færdigheder, og at en beskæftigelse med kirke og kristen-

dom ikke er identisk med et forældet syn på mennesket.

Der er brug for, at vi i samfundet gør gældende, at vi i en brydningstid må holde fast i, at en opdragelse til ansvarlighed kræver af os voksne, at vi skaber rammer om de unges tilværelse, der kan yde dem størst mulig tryghed at udvikle sig under.

Først og sidst tror jeg, at der er brug for, at vi med vores liv og vores eksempel viser folk, at syndernes forladelse ikke er en from floskel, men en betingelse for, at dette etikkens årti ikke skal føre til en etisk overanstrengelse og dermed til sammenbrud. ●

En glemt dimension Udviklingshæmmedesreligiositet

Af Birgit Kirkebæk, Birgitte Arffmann, Jørgen Hvijs m.fl.
Materialecentralen, 1995
136 sider, 150 kr.

De kom ofte i kirken til højmesse, det ældre ægtepar, satte sig altid næsten bagest. Jævnligt havde de deres voksne datter med, så sad de helt sikkert allerbagest, nær døren. Tre helt almindelige, meget lidt iøjnefaldende kirkegængere. En dag da vi sagde farvel til hinanden ved kirkedøren, trak konen mig til side: "Ja, præsten må undskylde, vi tager hende med herhen, men hun kan så godt lide at komme i kirke."

Jeg må have set dybt mystificeret ud, for hun trak mig lidt tættere: "Ja, præsten ved det måske ikke, men hun er sådan lidt ..."

Og selvom der ikke blev sagt, hvad lidt og hvor lidt, gik der en prås op for mig om et samfund og en kirke, hvor nogen behøver at sige undskyld for at leve og komme, hvor pladsen ikke altid har været selvfølgelig og om et forældreliv fuldt af sorg og skam over at have fået et barn, der ikke af omverdenen blev budt lige så velkommen som andre børn.

Materialecentralen har i 1995 udgivet bogen *En glemt dimension - udviklingshæmmedes religiositet*, redigeret af Anette Jensen.

At gøre rede for bogens nødvendighed, ja nødvendigheden af, at de psykisk udviklingshæmmede også er ligeværdige og fuldgyldige

dige medlemmer af den kristne kirke og hvorledes alle vi mennesker i al vores forskellighed kan være til gensidig gavn, styrke og inspiration for hinanden i vores kristen- og menneskeliv kunne fylde artikler langt længere end denne og bøger tykkere end *En glemt dimension*. Derfor kan der heller ikke siges nok positivt om Materialecentralens initiativ mht. udgivelsen af denne bog, selvom en sådan bog burde have været udgivet forlængst.

Bogen *En glemt dimension* er en eftertanke - en provokations- og inspirationsbog, en samling artikler skrevet af mennesker, der har haft liv eller dele deraf til fælles med psykisk-udviklingshæmmede.

Det er ikke en "køgebog" i omgangen med psykisk-udviklingshæmmede eller i hver kirken skal eller kan gøre for netop denne gruppe mennesker og gudskelov for det, for psykisk udviklingshæmmede er lige så forskellige som alle andre og samvær med dem kan lige så lidt som samværet med nogen andre mennesker sættes på færdige formler og i firkantede kasser.

Jeg opfatter først og fremmest bogen som en meget vigtig understregning af psykisk udviklingshæmmedes ret til som fuldgyldige mennesker at deltage i og berige gudstjenestens liv og det liv, der rører sig i os alle.

Bogen rummer bl.a. vigtige artikler om samlivet med psykisk udviklingshæmmede.

Inger Albinus og Kirsten Buur Niekerk skriver om samlivet som forældre (den sidste også som præst). Det samme gør Jens Birk i artiklen: *Hvor er Gud henne når*

lidelsen rammer. Artiklen der både handler om det at være handicapforældre og om den sorg at miste sit barn, handicappet eller ej.

Jørgen Hviid skriver om samlivet som ven, ja som en næste, om at bo i et kristent bofællesskab med psykisk udviklingshæmmede, og Jørgen Flensted Jensen skriver som præst om *Nogle teologiske aspekter på de retarderede og kirken og den retarderede kirke*, så det kan gibbe i selv de mest positive og åbne sjæle og forhåbentlig ryste de kirkelige traditionalister, hvis de altså tør læse den.

Vi har præster snart sagt for alle grupper i det danske samfund, der ikke selv møder kirken i deres hverdag af den ene eller anden grund, på sygehuse, i fængsler, i udlandet, for hørehæmmede, ja, skal 100 soldater udstationeres for FN, skal der straks en præst med til

at arrangere bankospil og forkyn-
de Herrens ord.

Bogen her er et meget tydeligt
udtryk for og en klar understreg-
ning af, at vi som kirke skal åbne os
mod en alt for længe overset grup-
pe mennesker, at vi må tage dem
og deres liv og dermed også deres
religiøsitet alvorligt, sådan som vi
selv ønsker at blive det. Og den
afføder det lønlige håb hos læse-
ren, om vi dog i den danske folke-
kirke ikke kunne få ansat en
(integrations)præst, der kunne
hjælpe os andre med at åbne kirke-
døren og vise de psykisk udvik-
lingshæmmede, at pladsen ved si-
den af os venter på dem.

Der skal en lille snebold til at
starte en hel lavine.

Måske er det netop denne bog.
Vi kan da håbe.

Anmeldt af Vibeke Helweg-Møller.

Børn og salmesang:

**Syng nye og gamle salmer
til jul. Syng nye og gamle
salmer til påske og pinse.
Syng nye og gamle salmer
til kirkeåret.**

Det kongelige danske Musik-
konservatoriums Børnekor
Vejl. udsalgspris for CD 150 kr.
og for kassettebånd 100 kr.

Folkekirkelige skoletjenester og
lignende aktiviteter landet over
tilbyder i disse år skolerne under-
visningsforløb og arrangementer,
der giver mulighed for at opleve
"salmen" på en mere inspirerende
måde, end det ofte lader sig gøre i
klasselokalet. Fra skoleside er der
stor tilslutning til disse projekter.
I januar 1996 deltog f.eks. 1.600
københavnske og frederiksborgske
skoleelever i undervisningsforlø-
bet »Et møde med den danske sal-
me« tilrettelagt af Folkekirkens
Skoletjeneste i København og på
Frederiksberg.

Det er derfor meget kærkom-
ment med tre musikalske udgivel-
ser (CD og kassettebånd), der læg-
ger op til at understøtte sangen og
det videre arbejde med salmege-
ren i klassen, i konfirmationsloka-
let, hjemme og hvor man i øvrigt
gerne vil lade børn og unge stifte
bekendtskab med den danske sal-
metradition på en levende og nuti-
dig måde. Udgivelserne hedder
»Syng nye og gamle salmer til jul«,
»Syng nye og gamle salmer til på-
ske og pinse« og »Syng nye og
gamle salmer til kirkeåret«, og bag
dem står Det kongelige danske Mu-

sikkonservatoriums Børnekor un-
der ledelse af Margrete Enevold og
med organist Jakob Lorentzen som
akkompagnatør.

De i alt 88 nye og gamle synges
i en toneart, hvor alle vil kunne
være med, og det er netop den
pædagogiske ide at lade børn og
unge lytte og synge med. Tekster-
ne findes i et tilhørende teksthæf-
te. På de to af udgivelserne indgår
desuden oplæsninger af de centra-
le dele af julens og påskens histo-
rie. Til inspiration for bl.a. korle-
dere veksler salmerne meget i stil
og arrangementsmæssig udførel-
se, fra traditionel korsang til jazz
og moderne rytmer.

Anmeldt af Helle Krogh Madsen

Kirkens Undervisning 3/1996

*I det næste num-
mer af Kirkens Un-
dervisning vil te-
maet være Skabel-
se. Deadline til
nummeret er den
10. august. Redak-
tionen modtager
gerne artikler, an-
meldelser og un-
dervisningseksem-
pler til viderefor-
midling.*

- er et tidsskrift til inspiration for alle i kirkens forskellige former for undervisning.
- praktisk hjælp til det pædagogiske arbejde i menigheden og det kirkelige børne- og ungdomsarbejde.
- undervisningsmodeller til brug for børn, unge og voksne.
- forslag til andagter og gudstjenester
- teologisk-pædagogisk information.
- anmeldelser og omtale af nye undervisningsmaterialer og litteratur med relevans til det pædagogiske arbejde i kirke og menighed.

Udgivet af EPS

Evangelisk Pædagogisk Samvirke, som er en sammenslutning af en række folkekirkelige organisationer, der er involveret i kirkens forkyndelse og undervisning.

Medlemmer af EPS

Dansk Bibelskole, Dansk Missionsråd, De samvirkende Menighedsplejer, Det danske Bibelselskab, Diakonhøjskolen, Diakonissehuset Sankt Lukas Stiftelsen, Diakonissestiftelsen, FDF/FPF, KFUK-spejderne i Danmark/De grønne pigespejdere, KFUM og KFUK i Danmark, KFUM-Spejderne i Danmark, KFUMs Idrætsforbund i Danmark, Kirkefondet, Kirketjenesten i Danmark, Menighedernes Daginstitutioner, Sammenslutningen af Indre Missions skoler, Unge Hjem Bevægelsen i Danmark.

Redaktion

Henning Nørhøj (ansv.),
Arne Kristoffersen, Eberhard Harbsmeier
og Mette Geil.

Sats og layout: Mariann Anderson
Omslag: Mariann Anderson
Vignetter: Leo Scherfig
Tryk: Special-Trykkeriet Viborg a/s

Abonnement

Årsabonnement (4 numre)
kr. 125,-. Løssalg kr. 35,-
Giro 8 05 53 51.

Henvendelse

Adresseændringer bedes meddelt Avispostkontoret. Husk ved alle henvendelser at opgive abonnements-nummeret, som står opført sammen med adressen på bladets bagside.

Religionspædagogisk Center
Frederiksberg Allé 10 A
1820 Frederiksberg C
Tlf.: 31 24 92 50 (kl. 10-16)

Religionspædagogisk Centers formål er at være til rådighed for såvel hjem, kirke og skole, hvad angår dåbsoplæring og kristendoms-undervisning.

- Udstillinger, kataloger og pædagogisk vejledning.
- Udlejning af film og bogkufferter.
- Salg af bøger og AV-materialer.

En lille bog om kristendommen

Niels Henrik Arendt og Agnete Brink

Er de ti bud relevante i dag?
Hvem er kirken? Har bøn en funktion i det daglige liv her tæt på år 2000? Hvad er synd? Hvad betyder nadveren og hvem kan deltage i den?

I »En lille bog om kristendommen« søger Niels Henrik Arendt og Agnete Brink at give svar på spørgsmålet om, hvad luthersk kristendom er i dag.

Det sker i en række kapitler om de klassiske katekismus-temaer: De ti bud, trosbekendelsen, fader-vor, dåb, synds-bekendelse og nadver – samt i kapitler om kirken og gudstjenesten. Bogen indeholder fotos af kendte, danske fotografer.

160 sider – kr. 160,-

Kan købes i boghandelen eller portofrit direkte fra forlaget

Religionspædagogisk Center

Frederiksberg Allé 10 A, 1820 Frederiksberg C Tlf. 31 24 92 50